

כהן יחיד

ידידי רבי זאב הכהן קרימלובסקי הי"ו נקלע לתפילת שחרית בבית הכנסת 'איצקוביץ' בבני ברק, שבו מתקיימים בעת ובעונה אחת מספר מנייני תפילה. במנין שבו התפלל, הוא היה הכהן היחיד שעלה לדוכן. לאחר שירד מן הדוכן, קראו לו מהחדר הסמוך שבו היה כהן יחיד, וביקשו ממנו שוב לעלות לדוכן להצטרף לברכת הכהנים.

בשיחה עמו באותו יום הוא סיפר לי על הספק שהתעורר אצלו, האם לאחר שכבר קיים את המצוה לברך את עמו ישראל באהבה, מוטל עליו **חיוב** לחזור ולקיים את המצוה, או שמא לא רק שאין עליו חובה אלא אולי אפילו **אסור** לו לברך שנית. שורש הספק נעוץ בהבדל שבין חיובו של הכהן לברך **מדאורייתא** כאשר נמצא **עם כהן נוסף**, לעומת חיובו **מדרבנן** לברך **יחיד** [לקמן יבוארו השיטות והטעמים לכך]. והיות ואם עלה לדוכן בפעם הראשונה קיים את המצוה **מדרבנן** בלבד, יש להסתפק האם חובה לעלות לדוכן פעם נוספת כדי לצאת ידי חובת קיום המצוה **מדאורייתא**. ואולי אפילו אסור לו לעלות **שנית** שמא הברכה תהיה לבטלה, שהרי כבר בירך באותו היום.

ההבדל בין חיוב ברכת כהנים של כהן יחיד לחיובם של שני כהנים, מעורר שאלה נוספות: מה דינו של כהן המתפלל בבית כנסת שיש בו כהנים שנתבקש לבוא להתפלל בבית כנסת שאין בו כהנים. האם עליו להיענות לבקשה כדי שלכל הפחות יהיה כהן אחד שמברך, או שעליו להעדיף להישאר בבית הכנסת שבו הוא מתפלל ובכך יצטרף לכהנים האחרים ויקיים מצוה מדאורייתא, אפילו אם בשל כך לא תתקיים בבית הכנסת השני ברכת כהנים.

חיוב כהן יחיד לברך ברכת כהנים

א. במסכת סוטה (לח, א) מבואר דין **הקריאה** לכהנים לעלות לדוכן: "אמר אביי נקטינן **לשניים קורא כהנים, ולאחד אינו קורא כהן**, שנאמר (במדבר ו, כג) אָמַר לָהֶם, לְשֵׁנִים". ופירש רש"י: "כשיש שם שני כהנים לברך, שליח ציבור כשגמר ברכת הודאה קורא אותם כהנים". מלשון הכתוב "**לָהֶם**", דהיינו **שני כהנים** [מיעוט 'רבים' - שניים], למד אביי כי דין **הקריאה** לכהנים לעלות לדוכן נאמר רק **בשני כהנים**. והנה במסכת מנחות (מד, א) אמר רב ששת: "**כל כהן** שאינו עולה לדוכן, עובר בג' [מצוות] עשה" [הכתובות בפרשת ברכת כהנים: כה תברכו, אמור להם, ושמו את שמך]. והקשו תוספות (שם ד"ה כל) "ואע"ג דדרשינן מיניה עשה ומפיק ליה פרק אלו נאמרין (סוטה לח, א) שנים נקראו כהנים ולא כהן אחד, ותרתי שמעינן מינה". מדברי הגמרא במנחות משמע כי מהפסוק 'אמור להם' לומדים שגם **לכהן יחיד** יש מצות עשה לברך, בעוד שמדברי הגמרא בסוטה שקוראים **לשני כהנים** לעלות לדוכן משמע שקיום המצוה הוא כשיש לפחות **שני כהנים**. כתבו התוספות: "ומכל מקום אומר רבנו תם שאפילו כהן אחד עולה לכל הפחות מדרבנן, ודייק מלישנא דלא קאמר שני כהנים **עולים** ולא אחד, משמע אפילו אחד". כלומר, מדברי הגמרא בסוטה מדויק שרק חיוב **קריאה** לעלות לדוכן נאמר כשיש לכל הפחות **שני כהנים**, אבל חיוב **עליה לדוכן לברך** יש גם על כהן יחיד. אמנם לדעת רבנו תם, חיוב זה אינו מהתורה אלא **מדרבנן**.

אולם בתלמוד הירושלמי (ברכות פ"ה ה"ד) מפורש שיש חיוב קריאה גם לכהן אחד: "רב נחמן בר יעקב אמר אם היה כהן אחד אומר 'כהן', ואם היו שנים אומר 'כהנים'. אמר רב חסדא אפילו כהן אחד אומר 'כהנים', שאינו קורא אלא לשבט". לפי הירושלמי גם כהן יחיד חייב לעלות לדוכן ולברך ברכת כהנים, ולכן יש חיוב לקרוא גם לכהן יחיד לעלות ולברך, ורק נחלקו **בנוסח** הקריאה - 'כהן' בלשון יחיד, או 'כהנים' בלשון רבים, כשהכוונה היא לבן משבט הכהנים.

ואילו האור זרוע (סימן תיא) חידש כי מצות ברכת כהנים מתקיימת מהתורה רק כאשר יש **עשרה כהנים**, בהתבססו על דברי המשנה במסכת מגילה (פ"ד מ"ג) "אין הכהנים נושאים כפיהם בפחות מעשרה". לאור דברי המשנה כתב האור זרוע: "מסתברא מילתא דמדאורייתא אינו נושא כפיו אלא בעשרה, אבל מדרבנן נושא אפילו ביחיד כפירוש רבנו תם". לשיטתו, חיוב ברכת כהנים מהתורה הוא רק כאשר יש לפחות עשרה כהנים, ובפחות מעשרה, החיוב רק מדרבנן.

ב. הטור (או"ח סי' קכח סע' ד) הביא את דברי רבנו פרץ "שאם אין שם אלא [כהן] אחד אינו עובר [על ביטול מצות עשה מהתורה לשאת כפיים], דילפינן ליה מ'אמור להם', דמשמע דוקא לרבים". לדעת רבנו פרץ, כהן יחיד הנמצא בבית כנסת, וקראו לו לעלות לדוכן, אינו חייב לעלות, שכן מהפסוק "אמור להם" נלמד שרק בהימצאות לפחות שני כהנים בבית הכנסת שקוראים להם לעלות לדוכן והם אינם עולים, יש ביטול מצות עשה. אולם הטור חלק עליו, וכתב: "ואינו נראה, ד'להם' על אהרן ובניו קאי, ופירוש אמור להם, לכל אחד מהם. ואם הוא נושא כפיו מתברך, דכתיב ואברכה מברכך, וכן מצוותו". הטור למד שהציווי "אמור להם" נאמר בלשון רבים לא למעט כהן אחד מהחיוב לעלות לדוכן לברך, אלא לומר שיש ציווי על הרבים - כל שבט הכהונה - לעלות ולברך את העם, ואכן גם כל כהן יחיד - שהוא משבט הכהונה - חייב לעלות לדוכן לברך ברכת כהנים, ואם עבר ולא עלה לברך עובר על ביטול מצות עשה. הבית יוסף (שם) הביא את תמיהת מהר"י אבוהב על דברי הטור מהגמרא בסוטה [לעיל אות א] "אמר אביי נקטינן לשניים קורא כהנים, ולאחד אינו קורא כהן, שנאמר (במדבר ו, כג) אָמַר לָהֶם, לשניים" - וברור מדבריו שאין חיוב לקרוא לכהן יחיד, וממילא אם קראו לו והוא לא עלה, אינו מבטל בזה מצות עשה, שלא כדברי הטור שיש חיוב גם על כהן יחיד. ותירץ מהר"י אבוהב: "דאע"ג דדרשינן הכי בגמרא, מכל מקום לא נפיק קרא ממשמעותיה, דלהם על אהרן ובניו קאי, ואמור להם לכל אחד מהם משמע". כלומר, שהגמרא לומדת מהפסוק "אמור להם" שאין חיוב לקרוא לכהן יחיד לעלות לדוכן, ואין לו חיוב לברך ברכת כהנים, העדיף הטור לפסוק כפשוטו משמעות לשון הכתוב שהציווי "אמור להם" נאמר בלשון רבים לומר שיש ציווי על הרבים - על כל שבט הכהונה - לעלות ולברך את העם, והחיוב הוא גם על כהן יחיד, וכל אחד ואחד מהכהנים נמצא בציווי זה.

הבית יוסף עצמו הקשה על דברי הטור: "ואם תאמר, כיון דאינו קורא 'כהנים' אלא לשנים, וכל שאין קורין לכהן לעלות אינו עובר, היאך אפשר לומר שאם אין שם אלא אחד עובר". מאחר ומפורש בגמרא שאין חיוב לקרוא לכהן יחיד לעלות לדוכן [ופשיטא שהטור לא חולק על דין מפורש בגמרא], היאך יכול היה הטור לומר שכהן יחיד שלא עלה לברך מבטל מצות עשה - והרי האיסור הוא רק כאשר קראו לכהנים לעלות והם לא עלו, ואם לא קראו אין איסור, ואם כן מדוע שיחיד יעבור על איסור כאשר לא קראו לו. מחמת קושיא זו חידש הבית יוסף: "ויש לומר שאע"פ שאם אין שם אלא כהן אחד אינו קורא אותו, אם קראו ולא עלה, עובר לדעת רבינו [הטור]". לדעת הבית יוסף, שיטתו של הטור היא, שאין חיוב לקרוא לכהן יחיד לעלות לדוכן, ואמנם אם לא קראו לו לעלות, אינו מבטל מצוה. אבל אם קראו לו לעלות, והוא לא עלה, עבר על איסור.

כהן יחיד העולה לדוכן מקיים מצוה מהתורה ומברך

ג. מדברי הגמרא במסכת סוטה [אות א] שלכהן יחיד אין חיוב מהתורה לעלות לדוכן לברך, בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן יב) דן האם כהן יחיד העולה לדוכן רשאי לברך ברכה בשם ומלכות, וכתב: "שמעתי יש אומרים שאינו יכול לברך ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וציונו וכו' ויעלה בלא ברכה. ונותנים טעם לדבריהם, דכיון דכתוב בסמ"ק דיחיד אינו עובר אפילו אומרים לו לעלות דכתיב 'אמור להם' לשון רבים, אם כן אינו חייב לעלות והוי ברכה לבטלה. ונראה לי דאינו כן, דנהי דלא עובר, מכל מקום מקיים מצות עשה אם עולה". מבואר בדבריו, שלכהן יחיד אמנם אין חיוב מהתורה לברך ברכת כהנים, אך אם עולה לדוכן לברך, מקיים מצוה, כפי שמדויק מדבריו "מקיים מצות עשה", ומשמע

מדבריו שמקיים מצוה **מהתורה** ולא מצוה מדרבנן - ולכן ברור שגם כהן יחיד העולה לדוכן מקיים מצוה עשה מדאורייתא.

בש"ת משנה הלכות (ח"ג סימן קצז) כתב כן [ולפלא שלא הזכיר את דברי המהר"ם מינץ] בתוספת ביאור והטעמה: "ולולי דמסתפינא הייתי אומר **דבר חדש**, דאף לשיטת רבנו תם [לעיל **אות א**] דסבירא ליה דכהן אחד עולה מדרבנן, אין כוונתו דלא מקיים מצוה עשה דאורייתא בברכתו. רק שמדאורייתא אינו מחוייב לעלות רק **מדרבנן**, אבל **אם עלה בוודאי קיים מצוה עשה מהתורה**. ובאמת נראה דעיקר החיוב לברך מוטל על כל כהן וכהן ואפילו שהוא יחיד, רק דהתורה גילתה דאף שהחוב מוטל על כל כהן **צריך שנים לקרות**, וכהן שני שצריך הוא רק כמו מסובב לדבר, ואינו הסיבה לדבר (והוא צד טכני בלבד) שצריך שנים לקריאה. אמנם לדינא גם כהן אחד בר ברכה הוא, ולכן **אם בירך קיים מצוה עשה דאורייתא** אפילו לר"ת. והחילוק בין אחד לשנים הוא כך, דבשנים מצוה לעלות בין קוראים בין לא קוראים, רק כשקוראים ואינו עולה עובר עליו ואם אין קוראים אין עובר. ובאחד לעולם לאו ליכא בין קוראים בין לא ומדרבנן צריך לעלות, ואם עלה קיים מצוה עשה דאורייתא ואי לא אינו עובר רק מדרבנן. ונמצא כוונת רבנו תם אינו לומר **אעיקר הברכה**, דבהא לית מאן דפליג דמקיים מדאורייתא, רק **בעליה** פליגי אם לא עלה אי עובר או לא, ואם צריך לעלות, ובהא סבירא ליה דהוי רק מדרבנן". כלומר, גם כהן יחיד העולה לדוכן **מקיים מצוה מהתורה**. וההבדל בין כהן יחיד לשני כהנים הוא רק אם **צריך לעלות** וכאשר **לא עלה** האם עובר על לאו.

וכן נקט להלכה בש"ת רדב"ז (ח"ד סימן רצג), ובשל כך השיב על השאלה האם "כהן [יחיד] העומד בתפלה והגיע ש"צ לעבודה, אם פוסק ועולה לדוכן לברך את ישראל" - שקיום **מצוה ברכת כהנים מהתורה** קודם לקיום **מצוה תפילה מדרבנן**, כדבריו: "מסתברא לי שאם אין שם כהן אחר פוסק ועולה לדוכן ומברך, וחוזר למקומו ומסיים תפילתו. ואם שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש, לדעת התוספות. ואתה אל תתמה, **שהרי ברכת כהנים היא מצוה עשה מן התורה**, והתפילה אע"פ שהיא מצוה עשה של תורה, אין זמנה ולא סידורה ולא שיעורה ושלא להפסיק אלא מדרבנן. הלכך אתי עשה של תורה, ודחי לה, ופוסק. ודמי ממש לצבור שאין להם כהן אלא השליח צבור בלבד. שאם הוא מובטח שחוזר לתפלתו שפוסק ועולה לדוכן ומברך ועוקר רגליו מעט בעבודה וכשמשלים ברכת מודים עולה לדוכן ומברך וחוזר לתפלתו והכא נמי לא שנא".

על פי האמור יתכן להוסיף טעם בהוראת הגר"ש אלישיב (קובץ מבקשי תורה, שלמי אליעזר פרק ג) לומר "ותערב" כאשר יש כהן יחיד. הגר"ש נשאל על מה שכתב המשנה ברורה (סי' קכח ס"ק קעג) בשם המג"א ותשובת מהר"ם לובלין "כשאין כהנים במוסף לעלות לדוכן, נוהגים שאין אומרים ותערב", כיצד יש לנהוג במקום שיש רק כהן אחד. והשיב: "באמת כבר רבי זעליג ראובן בענגיס בעל הפלגות ראובן אמר שאינו מבין כלל דברי המג"א, למה כשאין כהנים שלא יאמרו תפלת "ותערב", אבל מכל מקום יש לנהוג כך כיון שכך הוא המנהג, אבל בכהן אחד שפיר יאמרו ותערב". ולפי המבואר שגם כהן יחיד העולה לדוכן **מקיים מצוה מהתורה**, מובן מדוע יש לומר 'ותערב' גם כשיש רק כהן אחד.

ברכת כהנים של אהרן הכהן - מקור לקיום מצוה מהתורה על ידי כהן יחיד

ד. ונראה לענ"ד להביא ראיה מהתורה שגם כהן יחידי מקיים מצוה ברכת כהנים מהפסוק (ויקרא ט, כב) **"וַיִּשָּׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרֶכֶם"**, ופירש רש"י: **"ויברכם ברכת כהנים"**, 'יברך', 'יאר', 'ישא'. הרי לנו מקרא מלא, שאהרן הכהן לבדו בירך את העם ברכת כהנים, וזו הוכחה ברורה שגם כהן יחיד רשאי לברך ברכת כהנים מדאורייתא.

אולם הרמב"ן בהביאו את פירוש רש"י, כתב: "ויתכן לומר, כי אהרן פרש כפיו השמים **ובירך את העם כאשר עשה שלמה**, שנאמר (מלכים א ח כב) **וַיַּעֲמֵד שְׁלֹמֹה לְפָנָיו מִזְבֵּחַ ה' נֹגֵד כָּל קְהֵל יִשְׂרָאֵל וַיִּפְרֹשׂ כְּפָיו הַשָּׁמַיִם, וְשָׁם (פסוק נה) נֹאמַר וַיַּעֲמֵד וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל קְהֵל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר וְגו', ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן". והבין המשנה למלך (הלכות תפילה פרק יד הלכה ט)**

שכוונת הרמב"ן לחלוק על רש"י ולפרש שאהרן הכהן לא בירך ברכת כהנים אלא בירך ברכה אחרת, וכפי שנהג שלמה המלך שבירך ברכה בשעת חנוכת בית המקדש: "ודע דרש"י ז"ל בפרשת שמיני כתב וזה לשונו ויברכם ברכת כהנים יברך יאר ישא, והרמב"ן פירש שהברכה הזאת **אינה ברכת כהנים רק היא כברכת שלמה** שנאמר בו ויפרוש כפיו השמים, ושם נאמר ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל". ולפי זה, לדרכו של הרמב"ן, אין ראיה מהפסוקים לדיני ברכת כהנים.

אלא שפירוש הרמב"ן לכאורה נסתר ממשמעות סוגיות הש"ס שהברכה האמורה בפסוק "וַיֵּשָׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם" היא ברכת כהנים, כפי שהקשה הרא"ם (ויקרא שם) "דאמרינן בפרק אלו נאמרינן (סוטה לח, ב), אמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שאינו עולה לעבודה שוב אינו עולה, שנאמר וַיֵּשָׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מִעֲשֵׂת הַחֻטָּאת וְהַעֲלָה וְהַשְׁלִמִים, מה להלן בעבודה אף כן בעבודה. ובפ"ב דמגילה (יח, א) אמרו, מה ראו לומר ברכת כהנים לאחר הודאה, שנאמר וַיֵּשָׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם, **אלמא ברכה זו ברכת כהנים** היא, דאי סלקא דעתך ברכה אחרת היא, היכי ילפי מינה לברכת כהנים". ומעתה חזרה למקומה הראיה מפסוק זה שברכת כהנים נאמרת גם ביחיד, שהרי אהרן הכהן היה יחיד כשבירך את העם.

בספר הקנה (עמ' כח ד"ה יראת המקום) מובאת ראיה זו, ושוברה בצדה: "כהן אחד מאי, חייב לברך. והכתיב 'תברכו' ושמו' אמור להם', ומיעוט רבים שנים, ואינם חייבים עד שיהיו שניים. אמר ליה, והכתיב וַיֵּשָׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם, אמר ליה, **אהרן כהן גדול חשוב ושקול הוא לפחות כשניים**, מי לא כתיב אל משה ואל כל ישראל, ואמרו רז"ל שקול משה כנגד כל ישראל, וכתיב הם המדברים אל פרעה מלך מצרים הוא אהרן ומשה, מלמד ששקולים היו. ונהי שאהרן אינו שקול כנגד כל ישראל, מכל מקום הא שקול כשניים. אבל כהנים הדיוטים יחייבו אלא בשניים". אהרן הכהן אכן בירך ברכת כהנים **לבדו**, ברם אין ראיה מברכתו לחיוב כהן יחיד בברכת כהנים, שכן ברכת אהרן נחשבת כברכת שני כהנים. את הראיה מברכתו של אהרן ניתן לדחות באופן נוסף, על פי דבריו של רבי בצלאל כהן, מו"ץ בוויילנא, שהעיד בספרו שו"ת ראשית ביכורים (סימן ד) כי בביקורו בעיר טריאסט באיטליה בחודש אלול בשנת תרכ"ד "התפללתי בשבת קודש פרשת שופטים בבית הכנסת ספרדים, כיבדוני אז להיות הכהן המברך כל ברכת כהנים לבדי בקול, וכל הכהנים שבבית הכנסת שעלו עמי יחד לדוכן שתקו אז, ושמעו ממני לבד. שכך מנהגם שם, **שכהן אחד לבד מברך לעם בקול ושאר הכהנים** שעולים עמו **יוצאים בזה על ידי שומע כעונה לבד**. ובאמת דבזה אתי שפיר פשטיה דקרא דוַיֵּשָׂא אֶהָרֹן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם, די ש לומר **דבניו שמעו ממנו** אז". מבואר איפוא בדבריו חידוש בפשט הפסוק המתאר את ברכתו של אהרן, שלא רק אהרן בירך את ברכת הכהנים, אלא גם בניו שהיו עמו בשעת הברכה ושמעו אותה, נחשבו כמברכים, מדין '**שומע כעונה**'. ואם כן, שוב אין ראיה מברכת אהרן לחיוב כהן יחיד בברכת כהנים, שכן ברכת אהרן נחשבת כברכת כהנים רבים.

ברם לאחר עיון נוסף, נראה כי השאלה האם דין 'שומע כעונה' נאמר בברכת כהנים, תלויה בנדון שנתבאר **בסימן ???** האם ברכת כהנים היא חלק מהתפילה, או בגדר ברכה שנקבעה בחזרת הש"ץ. דברי הראשית ביכורים, נכונים אם ברכת כהנים היא בגדר של ברכה, ואז ודאי שייך בזה דין 'שומע כעונה', שכהן אחד מברך בקול רם, וכל שאר הכהנים יוצאים ידי חובת קיום מצות הברכה מדין 'שומע כעונה'.

אולם אם ברכת כהנים היא חלק מהתפילה, מצאנו בירושלמי (ברכות פרק ג הלכה ג) "תני כל מצוות שאדם פטור, אדם מוציא את הרבים ידי חובתו, חוץ מברכת המזון". וביאר הגרי"ד סולובייצ'יק (רשימות שיעורים, סוכה דף לח, א) "בשלשה מקומות לא חל דין שומע כעונה, בקריאת שמע, בתפילה ובברכת המזון. תפילה היא רחמים, ואין אחד יכול לבקש רחמים על חברו". ומעתה חזרה למקומה הראיה מברכת אהרן הכהן, מאחר וברכת כהנים היא חלק מהתפילה ולא נאמר בו דין 'שומע כעונה', ואם כן על כרחך

אהרן הכהן בירך יחיד ולא היו עמו כהנים אחרים שיצאו ידי חובה מדין 'שומע כעונה'.

חוב כהן יחיד לעלות לדוכן - דברי הפוסקים

ה. כתב הטור (או"ח סי' קכח סע' י) "אם הם שנים, קורא להם כהנים, ומחזירים פניהם כלפי העם. ואם הוא [כהן] אחד אין קורא לו, אלא הוא עצמו מחזיר פניו". וכן נפסק בשו"ע (סי' קכח סע' י) "ואם הוא [כהן] אחד, אינו קורא לו, אלא הוא מעצמו מחזיר פניו". וכתב המשנה ברורה (ס"ק לט) "נושא כפים ומברך גם כן מתחילה. אף על גב דאינו מחוייב לעלות לפי מה שכתב לעיל בסעי' ב (מג"א בשם מהר"ם מינץ). ומכל שכן לדעת המהרל"ח וט"ז (ס"ק ג) דמחוייב לעלות מהתורה אם הוא אחד אף על פי שלא קראו דמברך". ובשער הציון (ס"ק מא) הוסיף: "וגם לפי דעת התוספות במנחות דף מ"ד [לעיל אות א] על כל פנים מדרבנן חייב ושפיר מברך".

זאת ועוד, בזמנינו המנהג לקרוא לכהן יחיד לעלות לדוכן כפי שכתב באליה רבה (סימן קכח ס"ק כד) בשם הסמ"ג (עשין סימן קיג) "ועמא דבר להקרות אף ביחיד", וביאר את דבריו: "דאף הקורא כהנים קאי. וכן משמע בכלבו ותשב"ץ. ונראה דטעמם דבזמן הש"ס לא היו אומרים אלקינו וכו' אלא מתחילים 'כהנים'. משא"כ לדידן שאומרים 'אלקינו' אף כשנושאים כפיהם, אם כן אף שאומר 'כהנים' בקול הוא מלשון התפילה". כלומר, למרות שבמסכת סוטה [לעיל אות א] מפורש ללא חולק כי "לשניים קורא כהנים, ולאחד אינו קורא כהן, שנאמר אָמֹר לָהֶם, לשניים", אולם האליה רבה חידש שהדברים היו נכונים בזמן התלמוד, כאשר הקריאה לכהנים לא היתה חלק מהתפילה, אלא היו קוראים במיוחד 'כהנים' כדי שיעלו לדוכן, ועל זה אמר אב"י שהקריאה המיוחדת היא לשני כהנים ולא לכהן אחד. אבל בזמנינו, שאמירת 'כהנים' היא חלק בלתי נפרד מנוסח התפילה, וכאשר השליח ציבור כשמגיע לסוף ברכת מודים הוא אומר "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת... כהנים" - הקריאה היא חלק מנוסח התפילה הנאמרת לפני ברכת כהנים, ולכן אין הבדל אם יש רק כהן אחד או שניים, ובכל מקרה ניתן לומר נוסח זה.

בשו"ת יהודה יעלה (ח"א סימן מב) הביא את דברי האליה רבה, וכתב: "עוד נראה לי לחלק מטעם אחר, דבזמן הש"ס חזן הכנסת השמש העוסק בצרכי ציבור הוא הקורא כהנים (כמ"ש תוס' ברכות לד, א ד"ה לא). אם כן השמש הקורא יכול להסתכל ולראות מקודם בכל צדדי בית הכנסת אם אין שם יותר כהנים אלא כהן אחד, לכן אינו קורא. אבל לדידן הש"צ קורא, כמו שכתבו בשולחן ערוך וברמב"ם, והוא פניו כלפי היכל ועומד בתפילה בקול רם, אינו רשאי לפנות דעתו ומחשבתו ולא לראות ולהסתכל לאחוריו אנה ואנה, אם אולי באו לשם עוד כהנים באמצע התפילה, אף שלא היו שם מעיקרא. לכן שפיר קורא כהנים גם ליחיד, ולא פליג, כנ"ל נכון".

להלכה פסק המשנה ברורה (סימן קכח ס"ק לח) כדבריהם: "ואפילו אם יש עמו עוד אחד קטן פחות מבן י"ג שנה גם כן אינו קורא כהנים (מבי"ט סי' סד), והפרי חדש מפקפק בזה. ומיהו לפי מנהגנו שהש"ץ אומר 'אלקינו' ורק שיאמר 'כהנים' בקול רם, לא איכפת לן כלל דליכא הפסק, והוא מעין התפילה. ומהאי טעמא כתב האליה רבה, שאפילו ליכא כהן קטן רק כהן אחד גדול נמי, אם אמר הש"ץ בקול רם 'כהנים' אין לגעור בו, דאין שום הפסק בזה".

לסיכום: בתלמוד הירושלמי מפורש שיש חוב מהתורה גם על כהן יחיד לעלות לדוכן לברך ברכת כהנים, אבל מדברי הבבלי שיש חוב לקרוא לעלות לדוכן שני כהנים, ומכאן משמע שאין חוב כלל מהתורה לכהן יחיד לברך ברכת כהנים.

עם כל זאת, רבנו תם הכריע שכהן יחיד מחוייב לברך ברכת כהנים מדרבנן, והאחרונים פסקו שמברך בשם ומלכות "אשר קידשנו בקדושתו של אהרן" וכו'.

כמו כן נחלקו רבינו פרץ והטור, האם כהן יחיד שלא עלה לדוכן מבטל מצות עשה. רבינו פרץ נקט להלכה כדעת הבבלי, שאין לכהן יחיד חובה לעלות לדוכן, ולכן אינו מבטל מצוה אם לא עלה. אולם

הטור סבר [על פי הבית יוסף], שאם לא קראו לכהן יחיד לעלות לדוכן, אזי הוא אינו מבטל מצוה. אבל אם קראו לו לעלות ולא עלה, עבר על איסור. ובאשר לחיובו לעלות לדוכן, נחלקו הט"ז והמג"א, האם כהן יחיד חייב לעלות לדוכן מעצמו ללא הקריאה לעלות. הט"ז סבר שאין חיוב לקרוא לו, אבל לכהן יש חיוב לעלות מעצמו. ואילו המג"א סבר שכהן יחיד אינו מחוייב לעלות לדוכן, ורק אם קראו לו, חובתו לעלות ולברך ברכת כהנים. ומכל מקום, הגם שאינו מחוייב מהתורה בברכת כהנים, כתבו מהר"ם מינץ, הרדב"ז ובשו"ת משנה הלכות, שמקיים מצוה מהתורה.

. . .

תפילה בבית כנסת עם כהנים נוספים או הליכה לבית כנסת שאין בו כהנים - מה עדיף

ו. ממוצא הדברים דנו הפוסקים כיצד צריך לנהוג כהן המתפלל בבית כנסת עם כהנים נוספים, המתבקש לבוא להתפלל בבית כנסת שאין בו כהנים. בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סימן סא) דן בשאלה זו: "כהן שאין לו מקום קבוע להתפלל רק פעם בבית המדרש זה ופעם בבית המדרש אחר, ובית מדרש אחד שהוא בא לפעמים להתפלל ביום טוב אין שם כהן, ועל כן ביקשו שיבוא אליהם כדי שיהיה להם כהן בברכת כהנים. והכהן אומר שרוצה לילך להתפלל בבית מדרש אחר, ששם יש עוד כהנים, דיש שיטה שבכהן אחד אין הברכת כהנים מדאורייתא, ועל כן שאלתו אם הכהן צודק". והשיב: "לפי עניות דעתי שילך במקום שאין שם כהן", בנימוק ש"גם במברך ביחיד קיים המצוה דאורייתא". והוסיף: "ובפרט לפי שיטת החרדים (פרק ד ממצות עשה של תורה התלויות בפה אות יח; הובא בביאור הלכה ריש סי' קכח) שמצוה על ישראל להתברך מהכהנים. אם כן אדרבה, יותר טוב לילך במקום שאין שם כהן אחר, דעל ידי זה הוא מזכה את הרבים מבני ישראל במצוה זו להתברך מפי הכהן, שכל אחד מהמתפללים מהבית מדרש יקיים מצוה זו. מה שאין כן אם ילך להתפלל במקום שיש שם עוד כהנים אין לו הזכיה זו, שמזכה את הרבים במצוה זו, כיון דגם שאר כהנים ישנם שם, דאז הקהל מקיים המצוה אפילו מבלעדו".

גם בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן מז אות ב) דן בשאלה הנ"ל. ולדעתו אפילו אם כהן יחיד אינו מקיים מצוה מדאורייתא אלא מדרבנן, מכל מקום עדיף שילך למקום שאין בו כהנים, כדי לזכות את הרבים להתברך בברכת כהנים שמעלתה נשגבת: "ונראה כיון דכל כך הפליגו חז"ל אודות מעלת של ברכת כהנים, איך שמציל מכל צרה וצוקה רחמנא ליצול, ועיין בירושלמי סוטה פרק אלו נאמרין כתב, וְאֵל-לִזְעֻם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב), מי מבטל, ברכת כהנים מבטל. ועיין בילקוט פרשת נשא, בזכות מה אנו עומדין, בזכות ברכת כהנים. ועיין בספר הנפלא כה תברכו על נשיאת כפיים הנדפס מחדש (חלק א, פתח השער) שליקט מדברי חז"ל במעלת ברכת כהנים. וכיון דכל כך גדלה מעלתו, ובפרט לדעת החרדים וההפלאה המובאים בשערי תשובה ריש הלכות נשיאת כפיים, דגם על הישראל מצוה להתברך, והוי בגדר מצוה דרבים דכתב התוספות (שבת ד, א בד"ה וכו') דבמצוה דרבים אומרים חטא חטא קל כדי לזכות הרבים ולהצילם מאיסור. אם כן כל שכן דאומרים דילך למקום. ואף על גב דלא מקיים אז מצוה עשה מהתורה, מכל מקום כיון דהעם מתברכים מפי כהן, ומסתבר דגם בברכת כהן אחד מהני ברכתו להשפיע על הקהל ברכה וישועות. ועדיף טפי לילך לבית הכנסת דאין שם אפילו כהן אחד, ממה שילך לבית הכנסת דיש שם כהן אחד ויקיים אז המצוה עשה של תורה וישאר הבית הכנסת השני בלי כהן המברך. וכל שכן לשיטת המהר"ם מינץ דאף בכהן אחד מקיים מצוה עשה אם עולה, וסבירא ליה דהכוונה דמקיים רק מצוה עשה דרבנן". ומסיים בשבט הקהתי: "ומכל מקום לפעמים ילך למקום דיש שם כהן, כדי לקיים המצוה עשה של תורה, כמו שכתבתי לעיל, דכל אחד צריך לקיים כל המצוות דאפשר לו לקיים".

ז. מאידך גיסא, יש פוסקים המצדדים להעדיף נשיאת כפיים של שני כהנים במניין אחד, מאשר נשיאת כפים של כל כהן בנפרד בשני מניינים.

ידידי רבי צבי אברמוביץ, רבה של חצור הגלילית, דן בספרו טעם הצבי (סימן ב) בשאלה דומה: "במקום שיש שני מניינים, שבאחד יש שני כהנים ובשני אין כהן כלל. האם ראוי שכהן אחד יתפלל במנין השני [דהיינו שבכל אחד מהמניינים יהיה רק כהן אחד], והחיוב דברכת כהנים לא יהיה דאורייתא, או שיתפללו שניהם במנין אחד, ועל כל פנים באותו מנין תהא הברכת כהנים מדאורייתא". לדעתו, התשובה לשאלה תלויה במחלוקת האם כהן יחיד מקיים מצות ברכת כהנים מהתורה. לפי הסוברים שאין קיום מצוה מהתורה בברכת כהנים של יחיד, אם יתפצלו לשני מניינים האם מפקיעים מעצמם את החיוב דאורייתא, ולדעת ספר החרדים (הובא בביאור הלכה ריש ס' קכח) שיש מצות עשה לישראל להתברך מהכהנים, הם גם מפקיעים מהציבור מצוה מדאורייתא "דהא פשיטא דאם נשיאות כפים ביחיד אינה מדאורייתא, כמו כן מצות הישראלים שיתברכו אינה מדאורייתא אם איכא רק כהן יחיד. וממילא יש להורות לב' הכהנים שיתפללו במנין אחד ולא יבטלו מצותן ומצות הישראלים השומעים מהם ברכתן". לעומת זאת, "למאן דסבירא ליה דבכהן יחיד ברכת כהנים מדאורייתא, הרי אם יתחלקו ב' הכהנים לשני המניינים, תתקיים המצוה בידם, וגם יזכו כל המתפללים בברכה דאורייתא".

מאחר ואין הכרעה ברורה במחלוקת זו, קבע הרב אברמוביץ שעדיף לשני הכהנים לעלות לדוכן במנין אחד: "אמנם אין בידינו להכריע בפלוגתא זו, וכפי הנראה צריכים אנו לתפוס לדינא דהוי ספק אם איכא ברכת כהנים מן התורה בכהן יחיד, וממילא דאם יתחלקו הכהנים יש כאן ביטול מצות עשה מספק. ואפשר דתליא במחלוקת הראשונים אי ספיקא דאורייתא לחומרא הוא מהתורה או מדרבנן. דאם הוא מהתורה אין לכהנים להיחלק, ואם הוא מדרבנן שרי להיחלק. ומיהו גם במחלוקת זו אם ספיקא דאורייתא לחומרא הוא מהתורה או מדרבנן, אין בידינו להכריע. ועל כן נראה דאין לכהנים להיחלק לשני המניינים ולהכניס עצמם בספק ביטול מצות עשה מן התורה, אלא ישאו כפיהם יחד באחד מן המניינים". בשו"ת קנין תורה (ח"ז סימן קכד) כתב להעדיף לצרף את שני הכהנים לברכה במנין אחד, על פי דברי הפוסקים "שבזמן הזה אין יחוסי כהונה ברורים, ומהאי טעמא דעת היעב"ץ בסידור, שאם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון רשאי, וכמעט יש לומר דמדינא יחזיר ויחוש לספק גזל שמא אינו כהן, ומהאי טעמא המהדרין פוידים אצל כמה כהנים כידוע. ואם כן גם בגדון דידן יכול כהן יחיד זה לטעון דטוב לו להיות עם כהנים אחרים. מה שאין כן שמברך יחיד שמא אינו כהן ולא להם ברכה בברכתו". כלומר, כאשר כהן עולה לבדו לדוכן יש לחשוש שמאחר ובזמן הזה יש ספק אם הוא אכן כהן, נמצא שהציבור לא התברך כלל. ועל כן רצוי שיצטרף לכהנים אחרים, כדי לצמצם את החשש שהציבור לא יתברך מכהנים מיוחסים. אולם דחה זאת, מחמת פסק השו"ע (ס' קכח סע' כ) שאם שליח הציבור הוא כהן, ואין בבית הכנסת כהן אחר "לא ישא את כפיו אלא אם כן מובטח לו שיחזור לתפילתו בלא טירוף דעת", ומוכח איפוא "דלא חש לספק זה [שמא אינו כהן מיוחס, שהרי הוא עולה לדוכן למרות שיש ספק ביחוסו], ועדיף לו שלא תתבטל נשיאת כפים".

ולענ"ד נראה להעדיף את צירוף שני הכהנים לברכה במנין אחד מטעם אחר. בשו"ע (או"ח ס' קכח סע' כד) נפסק: "אם הם אנוסים, כגון עם שבשדות שהם טרודים ממלאכתם ואינם יכולים לבוא, הם בכלל הברכה". ומי לנו יותר אנוסים ממתפללים שהגיעו לבית הכנסת להתפלל בציבור ולא היו שם כהנים, ובוודאי דינם כ'עם שבשדות' שהם בכלל הברכה של שני הכהנים הנמצאים במנין השני. ולכן אין סיבה לומר לשני הכהנים להתחלק לשני המניינים, ולהיכנס לספק שמא הם גורמים לביטול המצוה מהתורה, היות וגם ללא החלוקה, המתפללים במנין שאין בו כהנים, מתברכים כ'עם שבשדות' בברכת הכהנים שבמנין השני.

• • •

לאור האמור לעיל, נשוב לדון בשאלה האם כהן שבירך ברכת כהנים לבדו, צריך לחזור ולעלות לדוכן עם כהן נוסף. אך מקודם, נציין לדברי הפוסקים, האם כהן שעלה לדוכן ובירך ברכת כהנים, רשאי לשוב ולעלות לדוכן ולשאת כפיים פעם נוספת בברכה.

כהן שבירך ברכת כהנים - האם רשאי לשוב ולישא כפיים בברכה

ח. הלבוש (סי' קכח סע' ג) כתב: "כהן שעלה לדוכן פעם אחת ביום שוב, אין צריך לעלות עוד בו ביום, אפילו אם אומרים לו עלה, שהרי כבר קיים המצות עשה ביום הזה. מכאן ואילך הרשות בידו ביום זה, אם ירצה יעלה, ואם ירצה לא יעלה. ונראה לי שדבר זה סברא הוא, שאם היה חייב לעלות כל פעם שיאמרו לו, אפילו אם אמרו אלף פעמים ביום שיעלה, אימתי יוכל לקיים שאר המצות, או אימתי יעשה צרכיו. אלא ודאי לא הטיילה עליו התורה מצות עשה זו אלא פעם אחת ביום. ואם ירצה הכהן לעלות לדוכן פעם שנית ביום בציבור אחר, **צריך עיון אם צריך לברך בפעם שניה** אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך את עמו ישראל, שיש פנים לכאן ולכאן". בסופו של דבר הלבוש נשאר ב"צריך עיון".

אולם המג"א (שם ס"ק ג) פסק כדעת מהר"ם מינץ (סימן יב) "ואם עלה פעם שנית **מברך** אפילו באותו צבור". וכן הכריע המשנה ברורה: "אם עלה פעם אחת ביום זה, שוב אינו עובר, היינו **אי אתרמי ליה צבורא אחרינא**, שכבר קיים מצוה זו ביום זה, לא חייבתו התורה יותר. ומכל מקום **אם עלה פעם שנית צריך לברך מתחילה** הברכה אקב"ו, דעל כל פנים עושה מצוה. ואפילו באותו בית הכנסת שכבר נשא כפיו".

החתם סופר (או"ח סימן כב) סיכם את הדינים בנושא זה באופנים הבאים:

- **ב' תפילות שונות** - כגון שחרית ומוסף, פשוט ומעשים בכל יום שמברכים בנשיאת כפיהם שחרית מוסף ונעילה, ואין פוצה פה, ונכון הוא מדינא.
 - **באותו ציבור בתפילה אחת** - אין לישא כפים ב' פעמים בשום אופן.
 - **בציבור אחר באותה תפילה שכבר נשא כפיו** - אם אין שם כהנים ישא ידיו ויברך כדי להוציא הציבור ולברך אותם. ואם יש שם כהנים בלא הוא, נראה לי **דלא ישא כפיו, ולא יכניס עצמו לספק ברכה**".
- הנה כי כן, מבואר בדבריו כי באותה תפילה, לדוגמא בשחרית, כהן שכבר עלה לדוכן פעם אחת ומבקשים ממנו לברך במנין אחר - אם יש שם **כהנים אחרים** שמברכים, עדיף שלא יצטרף אליהם, מספק שמא אסור לו לברך, אך אם אין שם כהן אחר, מותר לו לעלות לדוכן בשנית, כדי להוציא הציבור ולברך אותם.

כהן שבירך ברכת כהנים ביחיד - האם רשאי לשוב ולישא כפיים בברכה עם כהן נוסף

ט. לאור האמור דן בשבט הלוי (ח"ז סימן שז) האם מותר לכהן שנשא כפיים, להצטרף לעוד כהן במנין אחר: "ואשר נסתפק בחכמה, בחוץ לארץ היות כי הכהנים נושאים כפיהם רק ביום טוב וישנם בתי מדרשים שמשתוקקים לנשיאת כפיים, אבל אין להם כהנים, או שאין להם אלא כהן אחד, ורוצים ששני כהנים יברכו להם. ולפעמים הכהן השני כבר התפלל ובירך נשיאת כפיים בציבורא אחרינא, וחוששים לדברי מרן החתם סופר (או"ח סימן כב) אשר מסקנתו דבאותה תפילה באותו יום לא יחזור לישא כפיו בברכה כשיש כהנים אחרים, ולכתחלה גם בלי ברכה לא, שלא להכניס עצמו לספק ברכה. וכבוד תורתו מסופק, היות כי נראה מכל התשובה דאם אין כהנים אחרים כן יברך (דלא כתשובת הכתב סופר). ומעתה נתעורר הספק למעשה, דאם בציבורא אחרינא **יש רק כהן אחד**, ורוצים לשמוע נשיאת כפיים משני כהנים לצאת דעת הפוסקים דנשיאת כפיים מהתורה רק בשני כהנים, ואם כן שייך סברת חתם סופר דשפיר לברך גם כן".

וכתב השבט הלוי: "למעשה אין בידינו להכריע, אבל הסברא נוטה למה שכתב מרן החתם סופר, כיון שנתנה לו תורה רשות לברך, רשות זה נעשה על ידי זה מצוה, ושפיר לברך מק"ו מנשים שמברכים אמן גרמא, הואיל ואנשים מצווים אף על פי שלדידהו אינה מצוה כל כך, משא"כ ברכת כהנים גם בציבורא אחרינא דבוודאי **אם על ידי נשיאת כפיים יחול ברכה דאורייתא** של 'ואני אברכם' לישראל, אם כן מאן דרוצה לסמוך אמרן חתם סופר, וכפי שהגדירו הגאון מהר"ם שיק (או"ח סימן נב) שם מאן מוחה

בידו, ויכול שפיר לברך גם כן". ומבואר שמותר לכהן שבירך ברכת כהנים לשוב ולישא כפיים בברכה עם כהן נוסף, בכדי לאפשר לציבור להתברך ברכת כהנים **שחיובה מהתורה** בשני כהנים.

כהן שבירך ברכת כהנים ביחיד - האם חייב לישא כפיים עם כהן נוסף

י. בספר קצות השולחן (סימן כג הערה מז) כתב: "אם בפעם הראשונה כשבירך היה רק כהן אחד הוא לבדו, ואחר כך **בדמן לו** לעלות לדוכן עם עוד כהן, **יש לו להדר לעלות שניה**. דבפעם האחת שהיה כהן אחד, הרי לדעת התוספות במנחות (מד, א ד"ה כל; לעיל **אות א**) והובאו דבריו במג"א (סי' קכח ס"ק טז) אינו חייב לברך רק מדרבנן. ואם כן אפשר דאף על פי שבירך **לא יצא ידי חובתו עדיין מן התורה**, ואחר כך כשהם ב' כהנים **נתחייב מהתורה לברך**. על כן **יהדר לברך שנית**". בדבריו מפורש שאין **חיוב** על הכהן שכבר קיים את מצות ברכת כהנים מדרבנן, לשוב ולקיימה באופן שיוצא ידי חובה **מהתורה**, אלא זהו **הידור בעלמא**.

וכן פסק בשו"ת השבט הקהתי (ח"ד סימן מז אות א) בנדון דידן: "כהן שנשא כפיים ולא היה כהן אחר עמו, דבכהאי גוונא לא קיים מ"ע של תורה, האם מחוייב אחר כך לילך לבית הכנסת שיש שם כהנים אחרים ולישא כפיו כדי לקיים מ"ע של תורה - נראה דאף על גב דיש חיוב על האדם להביא את עצמו לידי חיוב קיום מצות עשה, כדאיתא במנחות (מא, א) ועונשין על זה אם אינו מביא את עצמו לידי חיוב בעידן דריתחא. מכל מקום מהך לשון משמע דרק אם אינו מביא את עצמו לידי חיוב בשום פעם, אבל אם לפעמים מביא את עצמו לידי חיוב ליכא חשש. ועל כן בשאלתינו אם לפעמים נושאים כפיים יחידי **אינו מחוייב מדינא להדר כל יום אחר מנין שיש שם עוד כהן** לקיים מצות עשה של תורה, כיון דלפעמים מקיים המצוה מהתורה כשיש לו עוד כהנים. ועיין תוס' פסחים (קיג, ב) דבמקום דאין ניכר דרוצה לפטור את עצמו מהמצוה, אינו נענש. הכי נמי אדרבה, הרי נשא כפיו אלא היה יחידי ולא קיים המצוה מהתורה, אינו מחוייב לישא כפיו עוד הפעם עם עוד כהן כדי לקיים המצות עשה מהתורה".

קיים מצוה ויצא ידי חובה מדרבנן - האם צריך לחזור ולקיימה כדי לצאת ידי חובה מהתורה

יא. ממוצא הדברים נבוא להשיב על השאלה האם כהן שבירך ברכת כהנים לבדו - וקיים מצוה **מדרבנן**, צריך לחזור ולעלות לדוכן עם כהן נוסף - כדי לקיים מצוה **מהתורה**.

ונראה שהתשובה לשאלה זו תלויה בדברי הראשונים והפוסקים בנדון מצוות שיש להן חיובים מהתורה וחיובים מדרבנן, ואירע שקיימו את החיוב דרבנן של המצוה, ונשאלת השאלה האם לאחר קיום חיוב המצוה מדרבנן, צריך לקיימה שנית כדי שיצא ידי חובת המצוה מהתורה. אתן חמש דוגמאות:

• **קידוש בליל שבת** - חובו מדאורייתא (או"ח סי' רעא סע' ב). כתב המרדכי (מגילה סימן תשצח) "נשאל לה"ר טוביה מווינא, איך סגי נהור פוטר בניו ובני ביתו מקידוש, והא לרבי יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות (פרק החובל), אם כן לא מיחייב אלא מדרבנן, **והיכי אתי דרבנן** [הסומא שחיובו במצוות מדרבנן] **ומפיק דאורייתא** [בני ביתו שחיובם מדאורייתא]. והשיב, דאשכחן דכוותיה גבי קידוש גופיה דאמרין פרק תפלת השחר, מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. ואם כן לרבי ישמעאל דאמר הלכתא **לא הוי תוספת שבת מהתורה**, ואפילו הכי **נפיק בההוא קידוש דמקדש מבעוד יום** דאינו אלא **מדרבנן** על ידי קידוש **דאורייתא** שיתחייב לאחר שתחשך". המקדש בזמן תוספת שבת ומקיים את המצוה מדרבנן, יוצא בזה ידי חובת קיום המצוה, ואינו צריך לשוב ולקדש בליל שבת, בעת שחיוב הקידוש מהתורה. ומכאן רצה ה"ר טוביה מווינא להוכיח, שהסומא המחוייב בקידוש מדרבנן יכול להוציא את בני ביתו המחוייבים בקידוש מהתורה.

חידושו של ה"ר טוביה מווינא הובא בדברי המג"א (או"ח סימן רסז ס"ק א) "מאן דאמר תוספת שבת דרבנן, אפילו הכי יוצא משחשיכה בקידוש זה, כיון דבשעה שמקדש **יבוא אחר כך לחיוב דאורייתא**". והקשה המג"א: "וצ"ע, דהא קטן אינו מוציא הגדול כמו שנתבאר בסי' קפ"ו סעיף ב' (בהלכות ברכת המזון) ואף על גב שיבוא אחר כך לידי חיוב דאורייתא". כלומר, המג"א הבין שטעמו של ה"ר טוביה

מווינא הוא, שלמרות שעכשיו מקיים מצוה **דרבנן** של תוספת שבת, אבל בגלל שבעתיד יתחייב במצוה **מהתורה**, שפיר מועיל חיובו מדרבנן לפוטרו גם מהחיוב דאורייתא. ועל זה קשה מפסק השו"ע שקטן מחייב בברכת המזון **מדרבנן** מדין חינוך, ואינו יכול להוציא ידי חובה את אביו המחייב בברכה **מהתורה** - למרות שבעתיד הקטן יגדל ויתחייב מהתורה. ותיירץ הח"י אדם (הלכות שבת כלל ו אות ג) "ולי צ"ע שאינו דומה כלל, דהתם כיון שאינו מברך בעצמו, והקטן אינו מחייב, ולכן אינו מוציא אותו. אבל הכא שפיר **כיון שהוא עצמו מברך**, אע"פ שעדיין לא הגיע זמן חיוב דאורייתא יוצא בו".

• **נטילת לולב בירושלים** - רבי צבי פסח פרנק דן בספרו מקראי קודש (סוכות ח"ב סימן יג) "על דבר תושבי ירושלים החדשה ההולכים לכותל המערבי בחול המועד ביום, אם נחייבו בנטילת לולב מן התורה, ואם מחייבים לברך שנית לדעת הערוך לנר (סוכה דף מ"א) שלשיטת הרמב"ם שבירושלים [מחייב במצות נטילת לולב] כל שבעה מהתורה גם בזמן הזה". שיטתו המחודשת של הערוך לנר היא, שבירושלים - בסמוך לכותל המערבי - יש חיוב נטילת לולב **מהתורה** כל שבעת ימי חג הסוכות גם בזמן הזה. ולכן יש לדון, האם מי שכבר נטל לולב מחוץ לירושלים, וקיים את המצוה רק מדרבנן, ולאחר מכן הזדמן לרחבת הכותל המערבי, מחייב ליטול את הלולב פעם נוספת כדי לקיים את המצוה מדאורייתא. הגרצ"פ מספר על המשא ומתן שהיה לו בחול המועד סוכות תש"ח עם הגרי"ז מינצברג בענין זה. הגרי"ז הביא ראיה מדברי ה"ר טוביה מווינא שהמקדש בזמן של תוספת שבת [וחייב בקידוש מדרבנן] פוטר את חיובו מהתורה "ואם כן גם בנידון דידן יש לומר שנטילת לולב בשעה שהיה חוץ לירושלים, אף שהחיוב הוא רק מדרבנן, מכל מקום פוטר את החיוב מן התורה שחל עליו אחר כך". אולם הגרצ"פ דחה את הראיה: "דשאני קידוש שהוא צריך לקדש בשבת בין בתחילתו בין בסופו, כעין שאמרו בגמרא בפסחים, קידוש והבדלה חדא מילתא. אם כן כמו הבדלה, מקדש השבת אע"פ שכבר הלך השבת עד יום שלישי, כן בתחילתו מקדשו גם קודם שהגיע השבת. משא"כ עשיית המצוה אין לה אלא זמנה, כמו אכילת מצה, אם יאכל קודם הלילה בוודאי לא יצא ידי חובה".

אולם בסופו של דבר, הקשה הגרצ"פ על חילוק זה: "אלא לפי זה יש לעיין דמאי מייתי המרדכי לענין דרבנן פוטר דאורייתא בשאר עניינים, נימא לחלק כמו שאמרתי". כלומר, מדברי המרדכי נראה שלמד **דין כללי לכל המצוות** שלאחר קיום חיוב המצוה מדרבנן, אין צורך לקיימה שנית כדי לצאת ידי חובת המצוה מהתורה. ואם נאמר כחילוקו של הגרצ"פ, הרי שדין זה מוגבל רק למצות קידוש, שבה יש סיבה מיוחדת שיוצא ידי חובת המצוה גם כשקיימה בזמן שחיובה מדרבנן, כי המצוה לא מוגבלת בזמן ואפשר לקדש גם מבעוד יום, אבל לא נוכל להסיק מכך יסוד לכל המצוות, שבקיומם מדרבנן יוצא ידי חובה ולא צריך לחזור ולקיימה.

• **ברכת התורה וספירת העומר בקטן שהגדיל** - האחרונים דנו האם קטן שבירך ברכת התורה בבוקר, ובערב נהיה בר מצוה, צריך לברך ברכת התורה כשיבוא ללמוד בלילה, היות ובזמן שבירך את הברכה בבוקר היה חיובו **מדרבנן** ועתה משהגדיל, חיובו בברכה **מהתורה**, ואם כן אין החיוב דרבנן פוטר את החיוב דאורייתא. רבי משה מנדלבוים, ידיד בית אבא ז"ל, חידש בספרו אור משה (ברכות סימן ו) שיצא ידי חובה בברכה בבוקר, כי בלימוד התורה ידיעת התורה זכירת לימודו היא חלק מעצם הלימוד "ואם כן יוצא לפי זה דגם בלומד בקטנותו, שאז הוא בר פטור, מכל מקום ידיעה הבאה לו מהלימוד הזה נמשכת גם בגדלותו, היא מצוה הנמשכת ולא רק פעולה חד פעמית כמו בכל המצוות. ועל כן שפיר יש לומר שאם בירך בהיותו קטן, כיון שהלימוד הזה גורם לקיום מצוה של ידיעת התורה בגדלותו שוב מהני מה שבירך בקטנותו".

• **ספירת העומר בקטן שהגדיל** - המנחת חינוך (מצוה שו אות ו) הסתפק לשיטת הבה"ג שאם לא ספר יום אחד אינו רשאי להמשיך לספור בברכה "האם הקטן אע"פ שאינו חייב מכל מקום מנה כדרך הקטנים, ובאמצע נתגדל הקטן - אי מחייב מן התורה למנות בגדלותו בשנה ההיא. מי נימא דבחיוב ובפטור תליא מילתא וכיון שהיה פטור, אף שמנה מכל מקום כיון שמצוה אחת היא, **ומקודם לא נתחייב**, גם עתה אינו חייב מן התורה, ואין כופין אותו למנות ככל מצות עשה שבתורה. או דילמא כיון שמנה אף

שהיה בפטור מכל מקום לא בטל החשבון על כל פנים, וחייב מכאן ולהבא. ומצינו במדכי במגילה (סי' תשצח) הביא סברת רבינו טוביה מווינא, ומובא גם כן במג"א (סי' רסז ס"ק א) דהמחוייב מדרבנן מוציא החייב מן התורה, דיוצא בקידוש היום מפלג המנחה ולמעלה. אם כן כמו דיוצא בקידוש של שבת בזמן דרבנן, אם כן בקטן שנתגדל דעל כל פנים הגיע לחינוך קודם, בודאי מועיל אז הזמן שמחוייב מדרבנן להיות חייב אחר כך מן התורה ואין החשבון בטל".

• **קביעת מזוזה על ידי קטן** - הפתחי תשובה (יו"ד סי' רצא אות ד) הביא בשם רבי עקיבא אייגר בתשובה (ח"א סימן ט) כי "ההולך מביתו על איזה ימים, לכאורה הדין דכשחוזר לביתו יברך על המצוה, דהא בינתיים שלא היה בדירת ביתו לא היה עליו חובת מזוזה, ומתחיל עתה חיוב חדש". בהגהות נחלת צבי (על השו"ע, שם) העתיק את לשון רעק"א בתשובה: "אף דמחזיק ביתו לדור, מכל מקום בשעה שאינו בביתו אינו מקיים מצות מזוזה בזה, וגם בני ביתו פטורים דאין הבית שלהם, והוי כדר בבית שאולה ושכורה". כלומר, כאשר בעל הבית לא נמצא בבית, לא היה עליו חיוב מזוזה שהיא "חובת הדר". ולכן כאשר הוא שב לביתו שהוא מתחייב מחדש במזוזה, ועליו לשוב ולברך על המצוה. ואפילו אם בני ביתו נשארו לדור בבית בשעה שבעל הבית לא היה בו, לא מוטל עליהם חיוב מזוזה כי דינם כמי שדר בבית שאול או שכור [מבעל הבית], שאינו חייב במזוזה.

על כך הקשה הנחלת צבי: "ומה שכתב [רעק"א] הוי כדר בבית שאולה, צ"ע. דהא בבית שאולה חייב אחרי שלשים [יום במזוזה] מדרבנן משום דמחזי כשלו, והרי כאן דבני ביתו היו כבר בבית זה חייבים מיד. ואין לומר דכוונתו, דמאחר דפטורים מדאורייתא מקרי אחר כך חיוב חדש. דלפי זה יהיה דין חדש, **דאם שכר בית וקבע מזוזה, ואחר כך קנאה יתחייב לברך מחדש**. וכן אם **קטן שהגיע לחינוך קבע מזוזה בבית שלו, ואחר כך הגדיל, יתחייב לברך מחדש**". ומבואר שאם יצא ידי חובת החיוב מדרבנן במזוזה, ואחר כך התחדש חיוב מהתורה, אין זה חיוב חדש המפקיע את מעשה קביעת המזוזה שקבעו מדין דרבנן. ולכן אינו צריך לשוב ולקבוע את המזוזה כשנתחדש עליו חיוב מזוזה מהתורה, כי כבר יש לו מזוזה. ומטעם זה, קטן שהגיע לחינוך וקבע מזוזה בביתו ויצא ידי חובת המצוה מדרבנן, אינו צריך לקבועה מחדש כשיגדיל ויתחייב במזוזה מהתורה.

סוף דבר: לשיטתו של ה"ר טוביא מווינא, נראה שכהן יחיד שנשא כפיים וקיים את המצוה מדרבנן, אינו צריך לשוב ולקיים את המצוה מהתורה עם כהן נוסף, והיינו כפי שנתבאר בקצות השלחן ובשבט הקהתי, אולם אם ברצונו **להדר** ולשאת כפיים פעם נוספת, הרשות בידו, ורשאי גם לברך "אשר קידשנו בקדושתו של אהרן" בשנית.